

RÉGI/ÚJ MOLNÁR-KALAUZ

Györgyey Klára: *Molnár Ferenc*. Magvető, Budapest, 2001

Ha nem lenne otromba, a nyelvi humor nagymesteréhez méltatlan, legszívesebben azt írnám, alakul a Molnár Ferenc-i életmű feldolgozása, recepciója, mint púpos gyerek a prés alatt. Mert tényleg alakul, hiszen egy marxistának nevezett irodalomtörténeti kismonográfia (Vécsei Irén: *Molnár Ferenc*, Irodalomtörténeti Kiskönyvtár Magyar Írók 3, Gondolat, Bp., 1966), két életrajz (Molnár Erzsébet: *Testvérek voltunk*, Magvető, Bp., 1958 és Sárközi Mátyás: *Színház az egész világ*, Osiris–Századvég, Bp., 1995) és több tanulmány, illetve számos kritika után újabb Molnárról írt kötet jelent meg, és azért is, mert az életmű feldolgozása, értékelése mindeddig valóban fölöttébb felemásra sikeredett: az egyik legjelentősebb magyar drámaírói opus mindeddig nem kapott értő, korszerű történeti és elméleti bemutatást.

Ezt szerette volna/szeretné pótolni kötetével Györgyey Klára, az 1957 óta az USA-ban élő (ahogy az UMILből tudjuk) professzor, fordító, szerkesztő, producer, rendező, a Nemzetközi PEN Klub Amerikai Emigráns Centrumának elnöke, angolul írt, 1980-ban Bostonban kiadott és két évtized után magyar fordításban is olvasható Molnár-könyv szerzője. A Szabó T. Anna tolmácsolásában megjelent kötetet a szerző a Molnár-recepcióban régóta esedékes „józan, elfogulatlan kiértékelés”-nek szánta, amely egyensúlyban tartja „a kritikai kommentárt és a pusztá cselekményleírást”, s ilyen értelemben valóban felettébb fontos munkaként kell fogadni, jöllehet, mivel eredetileg angol olvasók számára készült könyvről van szó, az emberben, az írói szándék helyeslése mellett óhatatlanul felmerül a kérdés, vajon egy nem magyaroknak készült áttekintés a legmegfelelőbb alkalom-e a nagyon is szükséges recepció-revizió elvégzésére. Nyilván nem, vághatjuk rá a választ minden különösebb fontolgatás nélkül. De most már Györgyey Klára Molnár-könyve magyarul is hozzáférhető, ezek szerint teljesítheti írója tiszteletet érdemlő szándékát, hogy Molnár Ferenc ellentmondásosan megítélt életművéről leválassza a „korábbi kritikusok mértéktelen subjektivitását, és legalább részben pótolja Molnár kritikai értékelésének hiányosságait”? Elvben igen, csakhogy, szerintem, ehhez nagyobb mértékben kellene támaszkodni az életmű magyar fogadtatására, mint ahogy a könyv írója teszi, aki – érthetően – inkább az angol Molnár-rajongók és -olvasók ismeretére, illetve tájékoztatására gondol, amikor az amerikai és az angliai fogadtatást idézi. A Molnár-recepciónak éppen azt a szegmensét, amely a magyar után kétségtelenül a legfontosabb – bár a német recepció sem mellőzhető, ahogy ezt Nagy György könyve tanúsítja (*Molnár Ferenc a világ-siker útján*, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2001) –, amely nélkül az opus teljesebb megítélése semmiképpen sem képzelhető el, és amelyet a könyv valóban

pedánsan dokumentál. S ez, megítélésem szerint, Györgyey könyvének leglényegesebb hozadéka. Megtudjuk, melyik Molnár-műnek hány angol fordítása van, melyik jó s melyik, miért kevésbé sikerült, hány változatban játszották, játszották-e egyáltalán, mikor volt sikere, s mikor nem, filmre vitték-e, van-e zenés változata, és ki, mikor, mit írt róla. Hogy a könyv talán lefrappánsabb ilyen vonatkozású adatát idézzük, amely *Az ördög* Broadwayen tartott 1908. évi bemutatójához kötődik, s amely szerint „csak az Egyesült Államokban »nem kevesebb, mint harminc társulat játszotta a darabot« a színházi évad tetőpontján”.

Ugyanakkor sajnálhatjuk, hogy a könyv szerzője nem tér ki a magyar és angol nyelvű fogadtatás közötti eltérések okának vizsgálatára. Ha kitérne, abból a Molnár-életmű alaposabb átvilágítása, lényegének jobb megismerése is következ(het)ne. Érthető, hogy az idegenek számára készült áttekintés, annak ellenére, hogy a szerző szándéka szerint a monográfia és a kritikai megközelítés szempontjait ötvözi, nem térhet ki a részletekre. De ha a Molnár-könyv írója történetesen figyelembe veszi az életmű kétségtelenül legjobb és legértőbb magyar méltatója, Schöpflin Aladár előadás-elemzéseken alapuló felismerését, miszerint a Molnár Ferenc-darabok sajátos működésének titkát a reális és irreális közötti váltástechnikában kell keresni, a molnári dramaturgia értéséhez azt a pillanatot kell megragadni, amikor a reális átlendül irreálisba, mert akkor az angol nyelvű fogadtatás értésének fokáról is megbízhatóbb adataink lennének. Ha már Schöpflin nevét említettem, akkor nem kerülhet meg az a tény sem, hogy a könyv írója mintha nem a legszerencsésebben válogatna a magyar nyelvű Molnár-recepcióból. S nem csak arra gondolok, hogy zömmel mellőzi az életmű egészét vagy ennek egy-egy részletét elutasító (valóban otromba) véleményeket, holott ha célja a fogadtatás felülvizsgálása volt, akkor ezt nem tehetta meg, még ha idegen ajkúak számára írta is könyvét, s nem is arra, hogy az eredetit húsz évvel később követő magyar változatban feltétlenül fel kellett volna tüntetni a cikkek jegyzékében az utóbbi két évtized legfontosabb tanulmányait, kritikáit, arról nem szólva, hogy a téma jelentősége megkívánt volna egy utólag írt fejezetet is a legújabb Molnár-recepcióról, hanem arra gondolok, hogy Schöpflin esetében nem a Nyugat-beli közlést választotta forrásul, hanem a mindössze két Molnár-kritikát tartalmazó, alaposan megszűrt *Válogatott tanulmányokat* (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1967).

Valóban hősies vállalkozásnak tekinthetjük, hogy a könyv szerzője „átfogó képet” kívánt adni „az egész életműről”, s érthető, hogy nem törekedett minden mű alapos elemzésére. Logikus, hogy Molnár prózáját és publicisztikáját egy tömbben tárgyalja, ugyanakkor dicséretes, hogy mind a két területről van lényeges mondanivalója, kivált a prózára vonatkozó fejezet tarthat számot a

műfaj története iránt érdeklődők figyelmére, mivel ma, amikor az irodalomtudomány újra felfedezte a századvéget és a századelőt, Molnárról, érthetetlenül, szinte tudomást sem vesznek.

Hasonlóképpen logikus, hogy szinte a könyv fele a színpadi művekkel foglalkozik, s hogy a negyvenkét darab közül néhány elemzése kap(hat) nagyobb terjedelmet. Mindenekelőtt azok, amelyek bekerültek a „nemzetközi drámairodalomba és a világ színházi vérkeringésébe”, nevezetesen *Az ördög*, a *Liliom*, *A hattyú*, *A testőr* és a *Játék a kastélyban*, melyek közül a szerző a Liliomot tartja az igazi molnári mesterműnek, ezért tárgyalja külön fejezetben. S ezzel a választással többnyire egyet is lehet érteni, bár számomra a kiemeltek között helye lenne a *Marsall*nak, a *Valakinek* és *A császárnak* is, jöllehet a két utóbbi valóban körön kívül maradt. Hogy miért, arra csupán a *Valaki* vonatkozásában egyszerű válaszolni: mert az 1932-ben írt mű más, mint Molnár addigi drámái. Ebben is sokat mutat meg Molnár önmagából, de a kellékekből összeszerelt, nem létező s ezért kitalált férjről szóló történet mégis elsősorban a korról szól. A harmincas évekről, amikor Molnár megkezdte európai utazásait, hogy a körút végén végleg Amerikában kössön ki. Az egyéniség nélküli emberről szól a *Valaki*, ahogy Molnár élete is saját új azonosságtudatának felleléséről szól ekkortájt. Györgyey Klára szerint azonban csupán „az abszurdot súroló szalonkomédia” ez Brecht átszerelés-drámáját, az *Az egy fő, az egy főt* idéző, éppen Berlinben, s talán Brecht-hatásra is írt mű. Azt hiszem, Molnár a *Valaki* írásakor közelebb került a valósághoz, mint előtte bármikor. Hogy a *Marsall* nemzetközi sikerét mi gátolta, azt valóban nehéz megmagyarázni, hiszen – ahogy a könyvben áll – „a hatásos minidráma megmutatja Molnár kedvenc témáit, felvonultatja legkedvesebb szereplőit, és felsorakoztatja színpadi fogásait is. /.../ a darab a drámaírás iskolapéldája”. Kár, hogy a könyv szerzője nem vállalkozott a mérsékelt siker okának vizsgálatára, mert ha ezt megteszi, akkor nemcsak egyetlen Molnár-mű, hanem talán az egész Molnár-opus recepciójára vonatkozóan is kaphattunk volna gondolatébresztő észrevételeket.

Viszont másról árulkodnak a *Marsall*ról írt könyvbeli sorok. Arról, hogy a könyv írója – legtöbbször – megelégszik olyan megállapításokkal, amelyek pontosak ugyan, de túl általánosak, s ezért csupán a téma, a molnári dramaturgia felszínét érintik, mélyére nem hatolnak.

A dolgozat szerencsére nem ismétli meg a magyar kiadáshoz írt előszó szóvirágait, de olvasóközönsége nem is vállalkozik mélyreható, oknyomozó elemzésre. Azt viszont eléri, hogy hatására újra kézbe vesszük Molnár műveit, ami viszont – ha már a legpestibb íróról van szó –, pestiesen szólva: nem semmi.